

УДК 378.315:811.111

ВПРАВИ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ НАВЧАЛЬНО-СТРАТЕГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ АНГЛОМОВНОГО ДІАЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ

Гудима Ю.П.

Київський національний лінгвістичний університет

У статті розглядаються вправи для формування у майбутніх учителів навчально-стратегічної компетентності в процесі навчання англomовного діалогічного мовлення; визначено вміння та навички навчально-стратегічної компетентності. Дається визнання вправи для формування навчально-стратегічної компетентності, описано декларативні та процедурні знання, відібрано приклади вправ для формування у майбутніх учителів навчально-стратегічної компетентності в процесі навчання англomовного діалогічного мовлення.

Ключові слова: навчально-стратегічна компетентність, діалогічне мовлення, підсистема вправ, майбутні вчителі.

Постановка проблеми. Опанування майбутніми філологами іншомовним спілкуванням передбачає у них формування певного рівня комунікативної компетентності, однією із складових якої є навчально-стратегічна компетентність (НСтК), що є основою навчальної автономії. НСтК включає вміння самостійно здобувати й використовувати знання, планувати навчальний процес та оцінювати досягнутий рівень володіння

іноземною мовою (ІМ). В нашій роботі ми розглядаємо питання формування НСтК в оволодінні ІМ, компонентами якої є різноманітні навчальні та комунікативні стратегії.

Використання навчальних та комунікативних стратегій в англomовному діалогічному мовленні (ДМ) є однією із проблем формування умінь у майбутніх учителів англійської мови (АМ). Це зумовлено низьким розвитком умінь спілкуван-

ня, що негативно впливає на рівень сформованості іншомовної комунікативної компетентності (ІКК). Ми вважаємо, що формування такої здібності потрібно розпочинати з перших років підготовки майбутніх учителів у вищому навчальному закладі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Аналіз методичної літератури свідчить, що проблема навчання формування НСтК неодноразово порушувалась вітчизняними та зарубіжними вченими. Вагомий внесок зробили Н.Ф. Бориско, Л.А. Карева, Н.Ф. Коряковцева, Т.О. Олійник, Л.В. Ягеніч. Переважним чином увагу науковців привертала різні аспекти формування у майбутніх учителів АМ НСтК. Зокрема, концепцію автономії студента досліджувала Н.Ф. Коряковцева, Л.А. Каревої використовувала стратегічну компетентність у процесі навчання ДМ в аспекті діалогу культур, Н.Ф. Бориско та Т.О. Олійник визначили структуру НСтК, питанням формування у молодших школярів стратегічної компетентності (СтК) у процесі навчання аудіювання АМ займалась Л.В. Ягеніч. Дослідженням проблеми формування СтК та визначенням поняття «стратегія» займалися А. Chamot, R. Oxford, J. Rubin, H. Stern.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Теоретичні й практичні аспекти систем та підсистем вправ з формування умінь у ДМ широко висвітлені як у фундаментальних працях, так і в значній кількості дисертаційних досліджень (А.А. Алхазішвілі, Л.В. Гайдюкова, В.А. Кононова, Ю.І. Пассов, J. Anderson, N. Bilbrough та ін.). Проте незважаючи на, здавалося б, вирішеність проблеми, питання створення підсистеми вправ для формування у майбутніх учителів АМ НСтК у ДМ все ще залишається не достатньо дослідженим, оскільки у вищезгаданих працях не враховані ні контроль рівня сформованості мовленнєвих навичок і вмінь говоріння, ні роль навчальних та комунікативних стратегій спілкування.

Зроблено перші спроби укласти окремі вправи, проте лише на основі комунікативних стратегій. Ми вважаємо, що питання формування НСтК у ДМ, її структури та складників, етапів формування, власне ДМ, визначення змісту навчання та розробки підсистеми вправ потребують детального вивчення.

Мета статті. Головна мета цієї статті полягає в обґрунтуванні підсистеми вправ й наведені прикладів вправ для формування у майбутніх учителів НСтК в процесі навчання англомовного ДМ з урахуванням психологічних особливостей вказаної компетентності.

Керуючись визначенням поняття «вправа» у методиці навчання іноземних мов, посилаючись на тлумачення Е.Г. Азімова [1, с. 322] та Ю.І. Пассова [11, с. 67-68], ми, в свою чергу, під *вправою для формування НСтК розуміємо методично організовану одиницю навчального матеріалу, що засвоюється у процесі цілеспрямованої та спеціально організованої дії. Метою останньої є вдосконалення мовленнєвих навичок і вмінь із поступовою їх автоматизацією та наростанням мовних операційних труднощів, завдяки залученню навчальних, комунікативних та індивідуальних стратегій.*

Виклад основного матеріалу. Для створення підсистеми вправ спрямованих на формування у майбутніх учителів НСтК в англомовному ДМ, доцільно виділити навички та вміння НСтК. Так, Т.О. Олійник визначила, що до складу НСтК в ДМ входять такі вміння:

а) визначати власні індивідуальні психологічні особливості;

б) вибирати та використовувати навчальні стратегії відповідно до завдання та індивідуальних психологічних особливостей;

в) вибирати та використовувати комунікативні стратегії відповідно до ситуації спілкування [10, с. 266–272].

Щодо навичок, методисти виділяють: лексичні, граматичні та фонетичні. Вважаємо за необхідне розглянути один із компонентів структури НСтК – знання. Так, як до складу розробленої нами підсистеми вправ входять групи вправ на набуття предметних (декларативних) та процесуальних (процедурні) знань з використання комунікативних та навчальних стратегій.

П. Сір виділив знання для професійно орієнтованого говоріння, ми вважаємо, що вони є релевантними і для формування НСтК в англомовному ДМ для загального вжитку [14, с. 69]. Тому слідом за науковцем до **декларативних знань** ми відносимо декілька груп знань. Серед яких виокремлюємо *мовні знання* (побудови та оформлення усного іншомовного повідомлення; значень мовленнєвих кліше, мовленнєвих зразків, ідіоматичних висловлювань; граматичних структур для передачі думок під час ДМ; способів організації повідомлення і об'єднання окремих фраз у зв'язне повідомлення; маркерів дискурсу; значення засобів міжфразового зв'язку), *прагматичні знання* (знання яким чином організовувати, реалізовувати й інтерпретувати мовленнєві акти відповідно до умов спілкування ІМ; знання умов спілкування), *мовленнєві знання* (знання особливостей іншомовного ДМ; знання тематики та комунікативних ситуацій ДМ; знання функціональних типів діалогів; знання реєстрів мовлення та їх мовних особливостей; знання засобів комунікативно адекватної мовленнєвої поведінки в ситуаціях іншомовного офіційного та неофіційного ДМ; знання різних компенсаторних стратегій в усному іншомовному ДМ) та *країнознавчі знання* (культура країни виучуваної ІМ; значення паралінгвістичних явищ; знання соціокультурних стереотипів та стандартів іншомовної комунікативної поведінки).

До **процедурних знань** П. Сір відносить опановані дії (навички й уміння), тобто студент оперує декларативними знаннями під час планування, реалізації та корекції діалогічного спілкування, згідно із певним функціональним типом. Також до процедурних знань відносяться **соціокультурні знання**:

- мовленнєва і немовленнєва поведінка носіїв ІМ у процесі спілкування;

- знання як планувати, організовувати, здійснювати і коригувати мовлення у процесі усної взаємодії із співрозмовником у певних ситуаціях діалогічного спілкування;

- як застосовувати певні стратегії [14, с. 69].

На нашу думку буде доречним виокремити групу знань *стратегій* для формування умінь

ДМ. Оскільки навчальні та комунікативні стратегії разом складають НСтК для опанування ІМ в цілому, та ДМ зокрема. Вони сприяють міцності та швидкості оволодіння мовою, у тому числі спілкування.

Вважаємо за доцільне виділити й окрему групу знань, як знання про *види пам'яток* (пам'ятка-алгоритм, пам'ятка-інструкція, пам'ятка-порада, пам'ятка-показ, пам'ятка-стимул), види яких було виділено В.П.Кузовлевим. Оскільки пам'ятка є одним із засобів формування мовних і мовленевих компетентностей. А також виділити окрему групу знань *власних індивідуальних психологічних особливостей*, оскільки успішне навчання залежить від того, наскільки правильно вчитель визначить індивідуальний стиль навчання студента, що допоможе йому в оволодінні ІМ. Ажде студентові необхідно вміти формувати власний стиль учіння (*learning style*), який ґрунтується на використанні притаманних для нього навчальних стратегіях, а також комунікативних стратегіях під час спілкування. На думку О. А. Єфремової викладачам потрібно формувати у студентів не тільки предметні знання у процесі навчання, а й навчати їх умінню навчатися, формувати комунікативну та навчально-пізнавальну потребу студентів у спілкуванні з ними. Ставлячи цілі, конкретні задачі та вибір шляхів, якими вони будуть досягати поставлених цілей, а також здійснювати самоконтроль та керувати роботою, за допомогою вироблених способів і прийомів учіння [4, с. 16-17].

Слід зазначити також, що окрім згаданих вище знань, В.В.Черниш виділила певний різновид процедурних знань – *знання умов використання мовленевих засобів*, тобто знання про те коли, в яких умовах та як використовувати набуті знання або певні стратегії дій, вибір стилю спілкування згідно зі статусом співрозмовника тощо [12].

Дослідники вважають, що декларативні та процедурні знання не існують окремо, а навпаки є взаємопов'язаними та взаємодоповнюючими компонентами компетентності.

На нашу думку процедурні знання є важливим компонентом навчання НСтК, оскільки важливо не лише володіти знаннями, але й уміти ними оперувати, тобто розставляти пріоритети, застосовувати компенсаторні, комунікативні стратегії та у певних ситуаціях спілкування використовувати засоби невербального спілкування, доречні мовленеві засоби тощо.

Проаналізовані нами декларативні та процедурні знання враховувалися під час створення підсистеми вправ та при розробці засобів навчання для формування НСтК у ДМ (опитувальника *Learning skills questionnaire*, журналу *The journal of achieving desired outcomes*).

Отже, охарактеризувавши вміння, навички та знання НСтК, перейдемо до опису підсистеми вправ (див. Рис. 1), до її складу входить два комплекси вправ: **група I** – для розвитку вмінь застосовувати *прямі* стратегії в ДМ; **група II** – для розвитку вмінь застосовувати *непрямі* стратегії в ДМ.

Опишемо вказані комплекси детальніше.

Невід'ємним компонентом підгруп вправ для розвитку вмінь застосовувати стратегії різного типу (підгрупа 1.1, 1.2, 1.3, 2.1, 2.2, 2.3) є підгрупи вправ на набуття предметних (підгрупи 1.1а, 1.2а, 1.3а, 2.1а, 2.2а, 2.3а) та процесуальних знань (підгрупи 1.1б, 1.2б, 1.3б, 2.1б, 2.2б, 2.3б) з використання вказаних стратегій.

Група I включає підгрупи вправ для розвитку вмінь застосовувати *прямі* стратегії в ДМ:

Підгрупа 1.1. для розвитку вмінь застосовувати *стратегії запам'ятовування*, включає вправи:

1.1.1. для навчання створювати ментальні зв'язки;

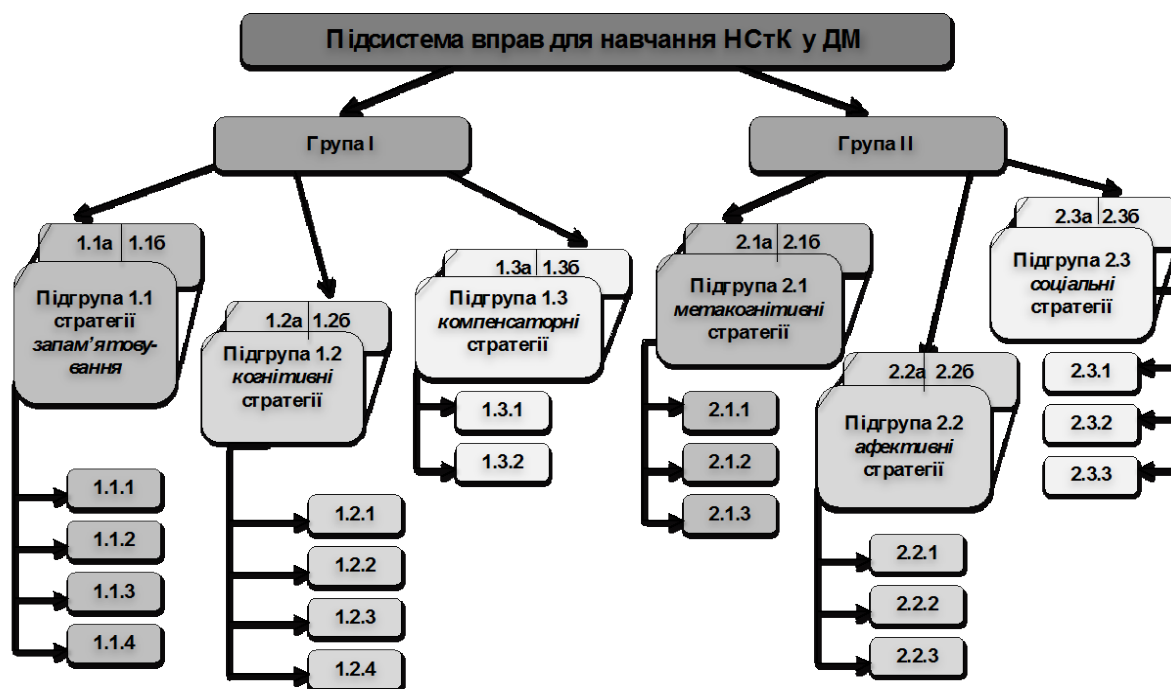

Рис. 1. Підсистема вправ для навчання НСтК у ДМ

1.1.2. для навчання застосовувати різні способи візуалізації;

1.1.3. для актуалізації засвоєного матеріалу;

1.1.4. для навчання використовувати фізичні реакції та відчуття.

Підгрупа 1.2. для розвитку вмінь застосовувати когнітивні стратегії, охоплює такі вправи:

1.2.1. для навчання застосовувати комунікативні стратегії у ДМ;

1.2.2. для навчання одержувати та створювати повідомлення;

1.2.3. для навчання аналізу та аргументації;

1.2.4. для навчання систематизувати чи демонструвати мовний та мовленнєвий матеріал.

Підгрупа 1.3. для розвитку вмінь застосовувати компенсаторні стратегії, включає такі вправи:

1.3.1. для навчання застосовувати мовну здогадку;

1.3.2. для навчання долати труднощі, що виникають у процесі спілкування.

Група II включає підгрупи вправ для розвитку вмінь застосовувати непрямі стратегії в ДМ:

Підгрупа 2.1. для розвитку вмінь застосовувати метакогнітивні стратегії, охоплює такі вправи:

2.1.1. для навчання використовувати фонові знання;

2.1.2. для навчання планувати й організувати власний процес навчання;

2.1.3. для навчання оцінювати процес і результат навчання.

Підгрупа 2.2. для розвитку вмінь застосовувати афективні стратегії, включає такі вправи:

2.2.1. для навчання долати/знижувати тривожність;

2.2.2. для навчання створювати позитивні установки;

2.2.3. для навчання долати негативні емоції.

Підгрупа 2.3. для розвитку вмінь застосовувати соціальні стратегії, охоплює такі вправи:

2.3.1. для навчання ставити запитання партнеру по спілкуванню;

2.3.2. для навчання співпрацювати з іншими;

2.3.3. для розвитку емпатії.

Наведемо окремі приклади вправ, що увійшли до створеної нами підсистеми вправ.

Підгрупа 1.1. Вправа 1.1.1.

Вправа: рецептивна, умовно-комунікативна, некерована, з вербальною опорою на пам'ятку-інструкцію, парна, одномовна, аудиторна, нормована в часі, тренувальна.

Мета: розвиток умінь створювати ментальні зв'язки використовуючи стратегії запам'ятовування, які допоможуть користувачеві мови групувати, асоціювати матеріал, на основі якого і будуватиметься розмова.

*You are at the workshop on «Teaching English to young learners», which is led by different teacher trainees and experienced teachers from Britain. You want to talk to English students in order to make new friends with natives speakers during the break. Two of young girls are talking about the opera **Phantom of the Opera** by Andrew Lloyd Webber.*

Use memory strategies to start the conversation. If you have read the book or have seen this opera or heard something about the playwright dwell on

it. If not show the interest towards the opera or tell them about other play which have amazed you the most using different expressions like, «So, what was it like?», «Go ahead tell me what you think», «I see what you mean», «Sorry, don't take this the wrong way but unfortunately I haven't heard anything about it», «Would you agree with me?», «Oh, really that's amazing!».

Also, you are given the socializing tips below that will help you to start the conversation and dwell on the topic you are interested in.

Don't forget! SOCIALISING!

- ✓ If you see someone wearing a sports cap or jersey, ask how his team is doing.
- ✓ If you see a well-dressed person, pick out a piece of the outfit that gets your attention and ask about it.
- ✓ A bus stop, train station, grocery store, elevator lobby, or post office is a great place to make small talk.

Act out a dialogue with your partner changing the roles.

Підгрупа 2.2. Вправа 2.2.1.

Вправа: рецептивно-репродуктивна, комунікативна, керована, з вербальною опорою на пам'ятку-пораду, парна, одномовна, аудиторна, нормована в часі, тренувальна.

Мета: розвиток умінь застосовувати афективні стратегії – вгамовувати тривогу.

An important first step in learning to manage social anxiety involves better understanding your social anxiety. People with social anxiety disorder tend to fear different types of social situations (e.g., talking to group-mates, speaking in a meeting, going to parties, etc.) and experience different physical symptoms of anxiety (e.g., blushing, sweating, increased heart rate, etc.). Get to know your social anxiety. Take a couple of weeks to notice which situations cause you anxiety and what you experience physically when you are in those situations. It can help to write these things down. It is a lot easier to manage your anxiety when you have a better understanding of it!

Don't forget! SOCIALISING!

- ✓ If you see someone wearing a sports cap or jersey, ask how his team is doing.
- ✓ If you see a well-dressed person, pick out a piece of the outfit that gets your attention and ask about it.
- ✓ A bus stop, train station, grocery store, elevator lobby, or post office is a great place to make small talk.

For example:

Date: January 12th.

Situation: Talking to cashier at grocery store.

Anxiety Symptoms: rapid heart rate, dizziness, dry mouth, upset stomach.

Now, with your partner, discuss these particular situations, what exactly made you nervous? How did you overcome it? What should you do to avoid it for the next time? Do you have your own strategies of lowering your anxiety?

Підгрупа 2.3 Вправа 2.3.2

Вправа: рецептивно-репродуктивна, умовно-комунікативна, некерована, з опорою на пам'ятку-пораду, парна, одномовна, аудиторна, нормована в часі, тренувальна.

Мета: розвиток умінь застосовувати соціальні стратегії – співпрацювати з співрозмовниками.

You will be divided into two groups. Half of the class are travel agents; the other half are tourists.

Tourists: Find a travel agent and figure out what holidays they have to offer. Ask for detailed information before you book.

Travel agents: Think of three different holidays you want to offer and note as many details as you can. Then try to sell your holidays to as many tourists as possible. You may use the information from the previous activities in order to help you with ideas.

Don't forget!

Use the list of clichés which will help you to focus tourists' attention on your offer or to choose the best holiday trip!

Висновки і пропозиції. Таким чином, ми вділили навички і вмінь НСтК та сформулювали визначення поняття вправи для формування НСтК в процесі ДМ та підсистеми вправ для формування НСтК в процесі навчання англomовного ДМ. Описали декларативні та процедурні знання, дали детальну характеристику й навели приклади видів та типів вправ.

Перспективою дослідження ми вважаємо розгляд об'єктів контролю, критеріїв та параметрів оцінювання рівня сформованості НСтК в ДМ у майбутніх учителів АМ.

Список літератури:

1. Азимов Э. Г. Новый словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам) / Э. Г. Азимов, А. Н. Щукин. – М. : Изд-во ИКАР, 2009. – 448 с.
2. Бориско Н. Ф. Диалог культур и содержание материалов учебно-методического комплекса / Наталья Федорівна Бориско // Иноземні мови №2 / 1999. – С. 53–57.
3. Гайдукова Л. В. Формування професійно орієнтованої компетенції в діалогічному мовленні у майбутніх учителів англійської мови : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Гайдукова Лілія Василівна. – К., 2008. – 342 с.
4. Ефремова О.А. Индивидуализация обучения как средство формирования коммуникативной компетенции учащихся на уроках русского языка : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Оксана Анатольевна Ефремова. – Новосибирск, 2002. – 253 с.
5. Карева Л. А. Использование стратегической компетенции в процессе обучения устному общению в аспекте диалога культур : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Карева Людмила Александровна. – М., 2000. – 252 с.
6. Кононова В. А. Модель формирования стратегической учебной компетенции у студентов первого курса языкового факультета университета (на примере обучения английскому языку) : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Валентина Анатольевна Кононова. – СПб., 2009. – 252 с.
7. Коряковцева Н.Ф. Автономия учащегося в учебной деятельности по овладению иностранным языком как образовательная цель / Наталья Федоровна Коряковцева // Иностранные языки в школе. – 2001. – № 1. – С. 9–14.
8. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах : Підручник. – Вид. 2-е, випр. і перероб. / Кол. авторів під керів. С. Ю.Ніколаєвої. – К. : Ленвіт, 2002. – 328 с.
9. Ніколаєва С. Ю. Цілі навчання іноземних мов в аспекті компетентісного підходу / Софія Юрійівна Ніколаєва // Иноземні мови : Науково-методичний журнал. – 2010. – Вип. 2. – С. 11-17.
10. Олійник Т. О. Зміст стратегічної компетенції в оволодінні німецькою мовою учнів загальноосвітніх шкіл / Тамара Олександрівна Олійник // Вісник КНЛУ : Серія «Педагогіка та психологія». – К. : Вид. центр КНЛУ, 2002. – Вип. 5. – С. 266–272.
11. Пассов Е. И. Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению / Ефим Израилевич Пассов. – М. : Просвещение, 1985. – 207 с.
12. Черниш В. В. Методика формування професійно орієнтованої комунікативної компетенції у студентів мовних спеціальностей / Валентина Василівна Черниш // Методика формування міжкультурної іншомовної комунікативної компетенції. – К. : Ленвіт, 2011. – С. 261–299.
13. Ягеніч Л. В. Формування у молодших школярів стратегічної компетенції у процесі навчання англomовного аудіювання : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.02 / Лариса Вікторівна Ягеніч. – К., 2007. – 212 с.
14. Cyr P. Les stratégies d'apprentissage / Paul Cyr. P. : CLE International, 1998. – 181 p.
15. O'Malley J. M. Learning strategy applications with students of English as a foreign language / J. M. O'Malley, A. U. Chamot // TESOL Quarterly. – 1985. – № 7. – P. 557 – 584.
16. Oxford R. L. Language Learning Strategies: what every teacher should know / R. L. Oxford. – Boston : Heinle&Heinle, 1990. – 341 p.
17. Stern H. H. Fundamental Concepts of Language Teaching / H. H. Stern. – Oxford : Oxford University Press, 1983. – 582 p.
18. Stern H. H. Fundamental Concepts of Language Teaching / Hans Heinrich Stern. – Oxford : Oxford University Press, 1983. – 582 p.
19. Wenden A. Learner Strategies in Language Learning / Anita Wenden, Joan Rubin. – Cambridge : Cambridge University Press, 1987. – 181 p.

Гудыма Ю.П.

Киевский национальный лингвистический университет

УПРАЖНЕНИЯ ДЛЯ ФОРМИРОВАНИЯ У БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ УЧЕБНО-СТРАТЕГИЧЕСКОГО КОМПЕТЕНТНОСТИ В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ АНГЛОЯЗЫЧНОЙ ДИАЛОГИЧЕСКОЙ РЕЧИ

Аннотация

В статье рассматриваются упражнения для формирования у будущих учителей учебно-стратегической компетентности в процессе обучения англоязычного диалогической речи; определены умения и навыки учебно-стратегической компетентности. Дается признание упражнения для формирования учебно-стратегической компетентности, описано декларативные и процедурные знания, отобраны примеры упражнений для формирования у будущих учителей учебно-стратегической компетентности в процессе обучения англоязычного диалогической речи.

Ключевые слова: учебно-стратегическая компетентность, диалогическая речь, подсистема упражнений, будущие учителя.

Gudyma Y.P.

Kyiv National Linguistic University

THE EXERCISES ON THE FORMATION OF THE ENGLISH LANGUAGE TEACHER TRAINEES OF LEARNING STRATEGIC COMPETENCE IN THE SPOKEN INTERACTION

Summary

In the article the subsystem of exercises on the formation of the English language teacher trainees of learning strategic competence in the spoken interaction is studied; skills and the abilities of learning strategic competence are defined. The definition of exercise on the formation of the English language teacher trainees of learning strategic competence in the spoken interaction is given. The declarative and procedural knowledges are described; the examples of exercises on the formation of the English language teacher trainees of learning strategic competence in the spoken interaction are selected.

Keywords: learning strategic competence, interaction, subsystem of exercises, teacher trainees.